

Zitierhinweis

Uhlíř, Dušan : recension de : Jiří Luňáček, Rakouské vojenské zdravotnictví za napoleonských válek. K činnosti hlavních polních nemocnic na Moravě v letech 1813–1814, Olomouc : Univerzita Palackého v Olomouci, 2018, dans : Český časopis historický, 2019, 3, p. 822-824, DOI: 10.15463/rec.1386253259

český časopis historický

copyright

Dieser Beitrag kann vom Nutzer zu eigenen nicht-kommerziellen Zwecken heruntergeladen und/oder ausgedruckt werden. Darüber hinausgehende Nutzungen sind ohne weitere Genehmigung der Rechteinhaber nur im Rahmen der gesetzlichen Schrankenbestimmungen (§§ 44a-63a UrhG) zulässig.

Jiří LUŇÁČEK

***Rakouské vojenské zdravotnictví za
napoleonských válek.***

***K činnosti hlavních polních nemocnic
na Moravě v letech 1813–1814***

(= Historie, sv. 13)

Olomouc, Vydavatelství filozofické
fakulty UP v Olomouci 2018,
325 s., ISBN 978-80-88278-23-8.

Autoři, kteří popisují velká válečná tažení a slavné bitvy, často zapomínají při líčení strategických plánů a taktických manévřů na utrpení obyčejných vojáků, na to, že průvodcem každé války byla zranění, nemoci a smrt. Otázkám zdravotní služby a lékařské péče o vojáky se věnují jen nemnozí. V době napoleonských válek lékařská zdravotní služba pokročila ve srovnání s dřívějšími válkami, což bylo nepochybně ovlivněno osvícenským myšlením 18. století. Vojenští chirurgové, pokud to nebyli obyčejní felčari a ranhojiči, zpravidla ovládali medicínu na úrovni své doby, ale v polních podmínkách, kdy byli zavaleni raněnými a nemocnými, mohli jen těžko uplatnit metody, jaké užívali lékaři v civilním životě. Z časových důvodů nebylo možné věnovat se v polních lazaretech složitějším zákrokům a ke slovu nejčastěji přicházela rychlá resekce nebo amputace poraněných končetin. U vojenské zdravotní služby proto o to víc záleželo na její organizaci a rychlosti, s jakou mohla být poskytnuta první pomoc. Stupeň této organizace byl však v armádách té doby různý. Rakouské vojenské zdravotnictví dosáhlo velkého rozmachu za napoleonských válek. V úvodní části monografie se Luňáček zaměřuje na počátky vojenské zdravotní péče organizované rakouským státem. Ta zrna-

menala výrazný krok kupředu zásluhou císaře Josefa II., který po několika dřívějších pokusech zřídil v roce 1783 ve Vídni c.k. Medicinsko-chirurgickou akademii pro výcvik vojenských lékařů, jež nesla jeho jméno. Josefinum se stalo ústředním ryze vojenským zařízením pro výcvik vojenského zdravotního personálu. Prvním ředitelem byl jmenován na slovo vzatý odborník a císařův osobní chirurg Giovanni Alessandro Brambilla. Jako nejvyšší štábní chirurg měl současně na starosti celou oblast zdravotního zabezpečení rakouské císařské armády. Jeho přičiněním a působením jeho nástupců ve vedení akademie vycházeli z Josefina erudovaní vojenští lékaři, převážně chirurgové, kteří později nacházeli uplatnění v době napoleonských válek.

Ještě na konci vlády Josefa II. byl vypracován Reglement pro c.k. polní chirurgy, který zavedl systemizaci vojenského zdravotního personálu včetně hodnostního zařazení vojenských lékařů. Tento systém byl během let dále zdokonalován, mimo jiné zřízením platových tabulek pro vojenské lékaře a lékárníky. Zvláštní pozornost eráru platila systému lékařského zabezpečení v polních podmínkách, a to zejména na bojišti. Za tím účelem byla v době válek s revoluční a napoleonskou Francií vybudována soustava stabilních vojenských nemocnic a kromě toho dočasných polních nemocnic v blízkosti bojišť. Na základě uspořádání z roku 1808 se polní nemocnice členily do tří typů jako nemocnice přijímací, odložní a hlavní. Byly organizovány za frontou ve třech sledech a před nimi byla v terénu nejbližší bojišti zřizována řada polních obvazíšť.

Vedle vojenských nemocnic a obvazíšť využíval rakouský erár také služeb nevojenských zdravotních zařízení, kde byla péče o raněné a nemocné svěřována dobro-

volníkům z řad civilistů a duchovních. Za příklad obětavosti ze strany nevojenských osob na Moravě může sloužit případ hraběte Leopolda Berchtolda, majitele panství Buchlov na Uherskohradištsku. Za přímého ohrožení Moravy francouzskou armádou byl jmenován inspektorem vojenských nemocnic v hradištském kraji. Svůj zámek v Buchlovicích a zámček v Žeravicích přeměnil v nemocnice, kde léčil lidi nakažené epidemií tyfu. Ve vojenském špitálu na Velehradě se tento osvícenec a filantrop sám nakazil tyfem a koncem července 1809 této chorobě podlehl.

Těžiště Luňáckovy práce spočívá ve sledování činnosti a organizování polních nemocnic na Moravě v krátkém období let 1813–1814. Tuto fázi dějin polních nemocnic autor podrobil důkladné analýze na základě široké znalosti odborné literatury a zejména archivních fondů, týkajících se této problematiky. Prošel materiály vídeňského Heeresarchivu, Českého gubernia Národního archivu v Praze, Moravského zemského archivu v Brně, Zemského archivu v Opavě, oblastního archivu v Zámrsku a několika okresních archivů v Čechách a na Moravě. Mohl se tak opřít o detailní výzkum na zvolené téma. Ze starší literatury k tématu dějin vojenského zdravotnictví je třeba připomenout průkopnické práce olomouckého chirurga Eduarda Wondráka, na jehož dílo Luňáček svým způsobem navazuje.

Během válečného tažení roku 1813, hlavně po bitvách u Drážďan a Chlumce zaplavilo množství raněných vojáků Čechy a pak Moravu. Vzápětí se mezi vojáky i civilním obyvatelstvem začala šířit tyfová epidemie. Úřady reagovaly na příliv těchto pacientů opožděně a nestačily jejich velké množství zvládat. Od léta 1813 bylo na

Moravě zřízeno celkem šest hlavních polních nemocnic s řadou filiálek. Protože vojenských lékařů a dalšího personálu byl nedostatek, museli být mobilizováni i civilní lékaři a nevojenský pomocný personál. Hlavní polní nemocnice byly postupně vyňaty z armádní působnosti a podřízeny krajským úřadům. Pod vojenskou správou zůstaly hlavně posádkové a plukovní nemocnice. Důležitá úloha při organizaci zdravotní péče v zemi tak připadla Moravskoslezskému zemskému guberniu. V této podobě zůstal zmíněný systém zachován až do roku 1814. Luňáčkova práce sleduje detailně otázky financování, zásobování, složení zdravotního personálu i každodenní problémy špitálů. Vychází z dostupného statistického materiálu, který zpracovává do přehledných tabulek. Vzniklo tak ucelené faktografické zpracování tématu, opatřené širokým poznámkovým aparátem. Připojena jsou resumé v angličtině, němčině a ruštině. Rakouské vojenské zdravotnictví přes důkladnou přípravnou fázi jeho organizátorů selhávalo v rozhodných chvílích na praktické aplikaci. Zásadní problém spočíval mj. v tom, že zdravotní pomoc raněným nebyla poskytována přímo na bitevním poli, ale až za frontou. Nabízí se tak srovnání s mnohem vyspělejší vojenskou zdravotní organizací francouzské armády. Ta byla organizována centrálně, byla materiálně dobře vybavena a měla poměrně velký počet zkušených chirurgů. Zaslouhy o to měli především Dominique-Jean Larrey, šéfcirurg císařské gardy a baron Pierre-François Percy, hlavní chirurg Velké armády. Zvláště Larrey, zakladatel akutní medicíny, se zasloužil o zavedení inovací ve vojenském zdravotnictví. Šlo mu v prvé řadě o to, aby byl raněný voják ošetřen co nejdříve a aby se u něj zabránilo velké ztrátě krve. Ve francouzské armádě

zavedl zvláštní povozy zvané „létací ambulance“ (ambulance volant), speciální dopravní prostředky s osádkou, které postupovaly za útočícími jednotkami, sbíraly raněné a poskytovali jim na místě první pomoc dříve, než byli dopraveni na polní obvaziště. Sám Larrey prý dokázal provést amputaci končetiny během jedné minuty a k stejnému výkonu vedl své podřízené. Přesto po amputaci vysoké procento vojáků umíralo.

Rakouská vojenská sanitní služba za francouzskou v mnohém zaostávala. Když baron Percy během tažení roku 1805 uviděl v Ulmu tři tisíce raněných Rakušanů, vyjádřil se ve svých zápiscích s velkým despektem o práci rakouských felčarů.

Dušan Uhlíř

Martin KLEČACKÝ

Český ministr ve Vídni. Ve službách císaře, národa a politické strany

Praha, Academia – Masarykův ústav
a Archiv AV ČR 2017, 303 s.,
ISBN 978-80-200-2793-1 (Academia),
ISBN 978-80-87782-74-3 (MÚA).

České dějepisectví o politických dějinách 19. století se dlouho zaměřovalo především na národní hnutí, genezi českého stranictví a na prostor, kde se prosazovalo, tedy na parlamentní politiku. Platí to nejen pro starší historiografii, ale do značné míry i pro období po roce 1989, jež – zbaveno ideologického tlaku – zaznamenalo mimořádný rozvoj bádání o 19. století. Sféra exekutivy a státní správy přitom zákonitě zůstávala stranou pozornosti. Přesto se však objevovaly práce, jež rozšiřovaly pole badatelského zájmu politických dějin o další témata, jako zejména o dějiny státní správy

a byrokracie – za všechny autory a autorky, kteří se o to zasloužili, jmenujme Miloslava Martínka, Jana Galandauera, Marii Mackovou nebo Aleše Vyskočila. Knihou *Český ministr ve Vídni*, jež vznikala jako disertace, se k nim přiřadil i Martin Klečacký.

Jeho práce přináší více, než slibuje název. Zdaleka nejde pouze o české zastoupení v předlitavských vládách; autorovým prostřednictvím proniká čtenář do různých úrovní nebo sfér exekutivy a státní správy. Tyto úrovně se zrcadlí i v členění knihy do čtyř částí. Dvě jsou věnovány ministerstvům – konkrétně úřadu ministra krajana (1. část) a ministerstvu obchodu (3. část), zbývající pak pražskému místodržitelství (2. část) a krajské a okresní úrovni, již autor znázorňuje prostřednictvím Českobudějovicka (4. část).

Časový záběr knihy vymezují roky 1898, kdy byla jmenována vláda Františka Thuna-Hohensteina, a 1909, kdy podal demisi poslední český ministr krajan Jan Žáček. Pro pochopení kontinuity a všech souvislostí však autor nutně překračuje stanovené časové rozpětí; bere v úvahu vývoj české politiky od osmdesátých let 19. století až do roku 1914. Je to doba dominance mladočechů na české politické scéně. Ti postupně dospívali k přesvědčení, že k prosazení politických požadavků nepostačují pouze zastupitelská fóra, říšskou radou počínaje a místními samosprávami konče, ale že je nutno proniknout na pozice obdařené administrativní mocí, tedy na nejvyšší místa státního aparátu. To byl jeden z důvodů, proč od poloviny devadesátých let 19. století opouštěli radikální stanoviska a vydali se cestou spolupráce s vládou. Že byli úspěšní, potvrzují i údaje, jež uvádí Klečacký, když píše o „čechizaci“ státní správy na počátku 20. století (s. 265).

Těžiště knihy, jak ostatně vyplývá z jejího názvu, spočívá v první části, věnované